

K. Semra Eren'in Alper Akçam'la yaptığı bu söyleşi Cumhuriyet Kitap Eki'nin 14 Haziran 2007 tarihli sayısında yayınlanmıştır.

KARNAVAL ve TÜRK ROMANI ÜZERİNE,

-Sahi, Karnaval sözcüğüne sözlüğün dışında ne gibi anlamlar yüklüyorsunuz? Türk kültüründe Karnaval, aslında, şölen, yağ, şenlik, bayram gibi törenler mi yalnızca?

-Öncelikle, Karnaval sözcüğünü edebiyat dünyasına kazandıran adın, Rus Edebiyat kuramcısı Mihail Bahtin olduğunu bir kez daha vurgulamakta yarar var. Benim yaptığım Bahtin'i Türkçe edebiyata biraz daha yakınlaştırma, onunla yüz yüze bir tanıştırma çabası olabilir ancak.

Karnaval sözcüğünün sözlüklerdeki kavramsal açıklamalarıyla geniş anlam boyutunu birlikte görünür kılmaya çalıştığımızda, edebiyatla dilbilim ve bilgi dili arasındaki ayrıma ulaşma, ayrı bakış açılarını birlikte görebilme olanağını buluyoruz sanki...

Ayrıca, hemen sözün başında, Metin And'ın çok değerli çalışması, 2002 yılında yayınlanmış *Oyun ve Bügü'* de de İtalyanca kökeninden yola çıkılarak karnaval kavram ve sözcüğüne vurgu yapılmış olduğunu bildirmemde yarar var. Metin And, bir halkbilimci olarak çalışmalarına aynı zamanda felsefi bir bütünlük, geniş bir bakış açısı yerleştirmeyi başarmış çok önemli bir ad; ve ne yazık ki, bizdeki edebiyat dünyası da, ilgili sosyal bilim dalları da kendisinden hemen hiç yararlanmamıştır, çalışmalarına ilgi duymamıştır. Biz, belli bir dönem dışında, halk kültüründen kopuk olduk zaten. Tek tük örnekler dışında... Edebiyatın asıl kan aldığı, beslendiği alan halk kültürüdür, ritüeller, seyirlik oyunlar, anlatı gelenekleridir; bu yaşamsal ve öz bir kaynaktır. Kültür üstyapısı, egemen iktidarlar ve ekonomik ilişkiler tarafından yönlendirilir; halk kültürüyse çok ağır devinen, değişirken yenilenen ama özünden çok fazla bir şey yitirmeyen, içinde yüzlerce, binlerce yıllık anlamlar barındıran oyunlar, sözlü ve yazılı metinler denizidir. Murathan Mungan, Metin And'ın öğrencisidir ve edebiyat alanındaki başarısında Metin And'ın büyük katkıları olduğu çok bellidir. Kendinin de bir söyleşisinde, bu doğrultuda bir açıklaması olduğunu okuduğumu sanıyorum.

Bahtin, karnavalı, ilkel toplumlardan, pagan dönemlerden bugüne yaşayan, "yeryüzünü komünal bir edim"e dönüştüren, toplumsal iletişim içinde düşüncenin çok etkenli yapılanışını, bireyin çoğul kuruluşunu anlamlandıran ve diyalogu yok etmeye çalışan tekil bildirimlere karşı çıkan sosyal etkinliklerin neredeyse genel bir adıymış gibi kullanmaktadır: "Karnaval sorunu (karnaval tipindeki bütün farklı şenlikler, eğlenceler, ritüeller ve biçimler toplamı olarak)..." (M. Bahtin, *Dostoyevski Poetikasının Sorunları*, s. 183)

Metin And ise, yıl döngüsüne denk gelen belirli şenliklere bu adı verir. Bu ayrımı yaparken de karnaval sözcüğünün "carrus navalis" köküyle (gemi-araba), İtalyanca

et yenmemesinin bir kenara bırakılması (carne levare" anlamlarına yaslandırır. Bu kutlamalarda gemi geçirilmesinin geleneksel bir uygulama olduğunu bildirir. Gemici olmayan toplumlarda ve sabanla sürme ve tohum ekme şenliklerinde yapılmakla birlikte kimi yerlerde kış yarısına (17 Aralık) rastlatılmasının açıklanamadığını söyler. Bahtin'e göre Roma Satürnalıa'sı karnavalın bir dönem ve kavme ait özel bir türü iken, Metin And'a göre, Satürnalıa karnavalın gerçek ve tek kaynağı gibidir. Çağdaş İtalyan Carnavali'nın da 25 Mart'ta Attis'in dirilişinin kutlanmasına benzediğini söyler... Metin And'ın en geniş kullanımıyla, yalnızca perhizden önceki dönem ritüellerine verdiği "karnaval" adını, Bahtin, daha geniş ve kapsamlı bir kavram olarak kullanmaktadır.

Bahtin'in karnavala bakışı, benim de yararlanarak bizim edebiyat alanına uygulamaya çalıştığım çoksesli roman kuramının temellerini aydınlatır. Kültür alanlarına, ulusal, hatta evrensel bir ufuktan bakmaya çalıştığımızda, ilk yöneleceğimiz yer, halk kültürü, halk kültürleri olmalıdır. Yeryüzü coğrafyasını yüzbinlerce yıldır paylaşmış insanlığın kendi yaşam kaynaklarından ayrılmaksızın, başkalarına kul köle, bir tür araç olmaksızın gönenç içinde ve birlikte yaşayabilmesinin olanaklarını sunacak olan, bu kültür ayrımlarını ve nedenlerini bilince çıkarabilmektir. Bizim coğrafyamızda, dil ve düşünce alanımızda, Metin And, İlhan Başgöz, Pertev Naili Boratav bilinmeden, okunmadan halk kültürüne bütünlüklü bir bakış açısıyla yaklaşabilmek çok zordur. Halk kültürü, seçkinci, taklitçi ve kolaycı edebiyattan yana birilerinin şimdilerde "tu kaka" gördüğü, aşağılanırsı bir şeymiş gibi anlatılıyor olsa da, çoksesliliğin ana kaynağıdır, hatta değişmeyen ve değişkenliği de kendi içinde barındıran tek kaynağıdır. İşte Bahtin'in çalışması bu temel üzerinde yükselir. "Grotesk halk kültürü" olmadan çoğul bakış açısı olamaz, gülmecenin zaman ve mekân ayrımlarını silip süpüren, bizi gerçekliğe götüren, içimizdeki korkuyu, kasveti silip yaşamın sürekliliğini vurgulayan o müthiş gücünün ayırımına varamayız.

Karnaval sözcüğüyle ben ilk kez 2002 yılında postmodernizmle ilgili yaptığım bir çalışma sırasında, bazı dergilerde ve Yıldız Ecevit'in Türk Romanında Postmodernist Açılımlar adlı kitabında karşılaştım. Bahtin'in bizde yayınlanan ilk kitabı, Karnaval ve Türk Romanı'nın da 2001 yılında çıkmış olduğunu, edebiyatımızda serpintiler şeklinde bir etki bırakmış olduğunu sonradan öğreniyoruz. Yıldız Ecevit o yapıtında ve başka dergi yazılarında Bahtin'den övgüyle söz eder ve onun adını toplumcu gerçekçilik ve köy romanı eleştirilerinde kullanır... Benin çalışmalarım ilerlediğinde, Yıldız Ecevit'in aslında "grotesk"i 2. Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa'da apolitik edebiyata öncülük etmiş Wolfgang Kayserci bir anlayışla, öznel ve özüne aykırı bir biçimde algıladığını, Bahtin'i de bir şekilde kendi yanlış bakış açısına tanık tutmak istediğini gördüm. Bu bakış açısı, Orhan Pamuk değerlendirmesinde Yıldız Ecevit'i indirgemeci bir tarza sürükler ve Orhan Pamuk'u överken aslında onu değersizleştirir. Orhan Pamuk da, bir yandan yazınsal gücünün ana kaynağı olarak Dostoyevski'den çok yararlanır ve bunu açıkça söylerken; bir yandan da Dostoyevski üzerine çok önemli çalışmaları olan ve Dostoyevski'ye gerçek değerini kazandırmış Bahtin'i Kar romanında olumsuzlamaya çalıştığı solcu düşünce temsilcileri Sunay

Zaim ve eşi Funda Eser'in esin kaynağı gibi göstererek gözden düşürme yoluna girer... 1970'li yılların bol sloganlı sol tiyatrolarından tanınmış, Ka'yla aynı gün Kars'a gelen eski solculardan Sunay Zaim ve karısı Funda Eser tarafından sahneye konulan tiyatro oyununda, Funda Eser çarşafını çıkararak özgürlüğü seçecek bir kadını oynamaktadır. Oyundan önce "Brechtçi ve Bahtinci" tiyatro anlayışının sergilendiği edepsiz vurgulu "vinyet"ler sahnelenir... Bu küçük oyunlar sırasında kadın kılığına girmiş Sunay, Kelidor Şampuanı'nın uzun şişesini arka deliğine sokar gibi yapmıştır (Kar, s. 140).

Konu çok geniş boyutlu ve bütün bir sanat ve düşünce tarihi üzerine çok geniş tartışmalara olanak sağlıyor. Bütün bunlardan konuşmamızın başında oradan araya giderek söz etmemin nedeni, bizim kültürümüzde karnaval kavramıyla ilgili bir çalışmaya sahiplenme gibi bir savım olmadığını söyleyebilmektir. Dediğim gibi, ben edebiyatımızı karnavalcı roman kuramı ve Bahtin'le yüzleştirme çabası içine girdim. Karnaval sözcüğü yerine şenlik de kullanabilirdim, hiç de aykırı kaçmazdı ama Bahtin'in çok saygı duyduğum adı, karnaval sözcüğünü olduğu gibi aldığım da, daha bir vurgulu olarak anılmış olacaktı. Karnaval, hem şenlik, hem şölen, hem bayram; karnaval, grotesk halk kültürünün tüm iktidarlara karşı bin yıllardır direnen çoğul bakış açısı, karnaval, tekil ve değişmez iktidar seslerine karşı doğanın ve toplumun değişimci, yenileyici gücü...

-Edebiyat eleştiri inceleme ve yaklaşımları; dilbilimi, sosyoloji, psikoloji, tarih gibi alanlardan birini merkeze koymakta. Karnaval, başlı başına bir eleştiri yaklaşımı değil; insanın toplumsal birey oluş yolculuğuna ilişkin yaşam kesitlerinin yazınsal dünyaya yansımaları olduğu daha kitabımızın ilk bölümlerinde verilmiş. Bunun adı şenlik, bayram, tören vb. olabilir miydi? Karnavalı, bayramdan, seyrandan, şenliklerden ayrı tutabilir miyiz?

-Karnavalı, bayramdan, seyrandan, şenlikten, şölenden elbette ki ayrı tutamayız. Yalnızca şenlik desek bile saydığımız tüm sözcüklerin anlam alanlarına uzanabilirdik. Yine de karnavalı seçmiş olmamın nedeni Bahtin'dir diyeyim. Bahtin çok ilginç bir araştırmacı, bir dil, düşünce ve edebiyat sevdalısı... Sovyet yönetimi tarafından zaman zaman dışlanmış, sürgüne uğratılmış bir düşünür. Ancak, Batı'da tanınmaya başladıktan ve hakkında övgü dolu yazılar çıkmaya başladıktan sonra da, bazılarının yaptığı gibi bundan yararlanma yoluna gitmemiş... Sovyet karşıtı, sosyalist düşünce karşıtı bir tutum almamış, bir yoksullarevinde, yüce bir gönüllülük içinde, sessiz sedasız ölüp gitmiş.

Karnaval sözcüğü, bizim şenlik sözcüğüyle çok uzak değil ama Bahtin adı çok önemli benim için; edebiyatla yaşam arasındaki köprüye ışık tutuyor O; karnaval ve Bahtin bizim kültürümüze birlikte girdiler, birlikte yürüsünler istedim. Karnavalcılık, yalnız edebiyat için değil, dilbilim, sosyoloji, tarih, felsefe, tüm düşün alanları için de bir hareket noktası gibi. Yeri gelmişken, göstergebilim ve dilbilim konularında çok önemli açılımlar sağlayan, Bahtin'in de içinde yer aldığı bir ekibin

(Bahtin-Medyedev-Voloşinov) ürünü olan Marksizm ve Dil Felsefesi adlı yapıtın da adını vereyim. Bahtin'in çalışmaları edebiyatla sınırlı değil anlayacağınız.

Karnavalcı bakış açısıyla bir ölçüde de olsa donabildiğiniz anda, nesneye ve olguya çoğul akış açısıyla yaklaşabilme olanağını da bulacaksınız. Bir edebiyat yapıtını hem bir tarihçi, hem bir dilbilimci, hem bir sosyolog gibi ele alabilmenin olanakları geçmiş olacak elinize. Böyle bir şey olabilir mi, demeyin... Bahtin'in savı da bu; yarı ciddi yarı komik türlerin çıkış noktalarından, Sokratik Dilalog'un ana öğeleri olan sinkrizis ve anakrizisi (belli konulardaki değişik bakış açılarını yan yana ve karşı karşıya koyma, karşıt düşüncüyü tamamen ortaya çıkarabilmek için onu kışkırtma) sonuna kadar kullanmanın bizi doğaya ve gerçekliğe yakın tutacağını söylüyor. Dillerin, kültürlerin, bilgi alanlarının birbirine değdiği, sanatla yaşamın buluştuğu o birleşme ve ayrışma noktaları, insana görünenin örttüüklerini de sezebilme, bulabilme olanağı kazandırıyor...

Bahtin, Rabelais romanını Avrupa grotesk halk kültürü ve Rönesans edebiyatı için çok önemli bir anahtar olarak tanımlar. İnsan düşünce sistemi, hep bir yöntem, hep bir anahtar bulma çabası arkasında değil midir? Anahtarı ele geçirdiğinizde kapıyı açabilecek, karanlık yerlere ışık düşürebileceksinizdir.

Karnavalcı bakış açısı, insan düşüncesinin, benliğin hangi adımlardan geçerek yapılandırıldığını, dilin oluşumunu, dille düşüncenin ilişkilerini, toplumsal iletişim ve diyalogun gösterge kavramındaki yerini, anlamlandırmanın oluşma mekanizmalarını sunuyor bize; çok önemli bir anahtar...

Söz Bahtin'den açılmışken, onun kişiliğini ve kuramsal önermelerini tanrısal bir tartışılmazlık düzeyine çıkarmak niyetinde olmadığımı da belirtmek isterim. Şimdi, Moretti'nin Bahtin'i belli ölçüde eleştiren ve onun çoksesli roman kavramına yeni açılımlar kazandıran çalışmaları var; birçok noktada da haklı ve doğrulanabilir eleştiriler getiriyor... Bahtin'in çoksesli roman kavramının son iki yüzyıllık bölümünü "Modern Epik" denen bir kavrama dönüştürüyor, edebiyat tarihine Darwin'in evrim kuramına koşut evrimci bir bakış açısı getirmeye çalışıyor... Tüm bunlar, Bahtin'in düşünce dünyamıza kattıklarının değerinden çok bir şey eksiltmiyor. Değişim ve yenileşme; Bahtin'i de, hepimizi de, belirli dönemlerde, belirli koşullarda yaşama ve toplumsal iletişime koşut düşünceler içinde bırakıp gidiyor bir yandan. Geride kalanları yargılayacak olan kendi zamanı ve o zamansal gidişi sonradan da okuyabilme başarısını gösterenler olacaktır ancak... Yazınsal tarihi kuranlar bize belirli dönemler için kullanabileceğimiz anahtarlar bırakır. Hiç değişmeyecek bir anahtarıysa yok, evrenin de insanın da; bunun tersini savlamak karnavalcılığa karşı çıkmak olur zaten. Tekil ve değişmeyen söylem, ancak tanrısal dile özgüdür... Tüm dinler ve dini kullananlar, böyle tekil, tartışılmaz söylemlerle iktidarda kalırlar.

-Karnaval aslında bizim sözlü kültürümüzde daha ağırlıklı. Bu değerlendirmelerin bugüne kadar yapılamayış nedeni var mı sizce? (Gerçi ritüeller değerlendirilip incelenmiş)

-Anadolu kültürü demek, karnavalcılık, şenlik, şölen demek... Bu durum o kadar açık ki... Anadolu, çoksesseliliğin, grotesk halk kültürlerinin vatanıdır diyebiliriz. O kadar çok ayrı kültüre, dile yurtluk etmiş, ağırlamış ve uğurlamıştır ki, tefeci-bezirgân medeniyetlerin tekil iktidar söylemlerinin ulaşamadığı tüm Anadolu kırsalı, bütünüyle bir şenlik yeri gibidir. Bahtin, ortaçağ Avrupa'sındaki büyük kentlerde yılın üç ayının gülmecenin egemen olduğu karnavalcı yaşam biçimiyle, diğer zamanın ciddi yaşamla geçirilmiş olduğunu söyler. Bizde karnavalcı, şenlikçi dönem çok daha uzundu gibime geliyor. Her yayla akşamı bir şenlik yeriydi bundan otuz kırk yıl öncesine kadar. Her yaylaya çıkış, her yayladan iniş, her ekin, her biçin, her harman, her yılbaşı, her nadas, her koç katımı, her Nevruz, bir şenlik, şölen alanı olurdu. Bu şenlik, şölen anları, tüm hiyerarşilerin yıkıldığı, gülmecenin öne çıktığı, kılık ve duruş değiştiren insanın bir başkası olabildiği, kendisine bir başkasının gözüyle bakabildiği, delinin sultan seçildiği, bir süre sonra tahtından indirilip kovalandığı, en kutsal olanın alay konusu edildiği müthiş bir zaman dilimidir. Yaşanan zamandan ayrıymış gibi algılanan ve kozmozun tek değişmez yasasını, yani değişimi, yenileşmeyi vurgulayan, doğumla yaşlanıp eskimeyi, yaşamla ölümü kardeş, ayrılmaz kılan, ayrı bir zaman...

Anadolu kırsalının, halk kültürü egemenliğinin bulunduğu taşra ile tekil iktidar söylemlerinin egemen olduğu merkez arazındaki uzaklık gün geçtikçe kapanıyor. Çok ilginçtir, Anadolu'nun köylerine çarşaf, türban denen baş örtünme biçimi, değişik inanç ve kültürler karşısında hoşgörüsüzlük, yasakçılık, büyük kentlerden geliyor. Uygarlık hümanizmayı, hoşgörüyü ezip geçiyor.

Anadolu'nun özü, sözlü kültürüyle bir karnavalcılık anayurdudur. Kendi dilini yazıda kullanamamış, sözle, türküyle, oyunla geleneğini, kültürünü yaşatmış Anadolu... Bu bakımdan söze, anlatıya çok şeyler yüklemiş, çok anlamlar bağlamış... Söylediğim gibi, bu konuda yapılmış çok önemli çalışmalar var. Halkbilimcilerimiz, folklorcularımız Anadolu'yu adım adım dolaşmış, birçok önemli saptamalar yapmışlar; tekil iktidar dilleri ve kültür endüstrisi saldırıları karşısında giderek yok olmakta, yozlaşmakta olan bir kültürün kaynaklarını araştırmışlar. Ama bu çalışmalar, günümüz edebiyatıyla, günümüz bilgi alanlarıyla, tarihi gelişim içinde bütünleştirilmemiş. Zaten bugünün en önemli sorunu da bu değil mi? Herkes yalnız kendi kapısının önünü temizlemeye, yalnızca orada ayrıntılara inmeye çalışıyor. İki ayrı düşünce alanının buluşma noktaları, kültürlerin bir araya geldiği alanlar zor alanlar olarak görülüyor. Düşünce alanımızda çok etkili olan kopyacılık ve her şeyimize egemen taklitçilik önümüze çıkıyor belki de. Karnaval ve Türk Romanı'nı okudunuz; siz de biliyorsunuz; Tanzimatçılar'ın, Batılı düşünürlerin övgüyle söz ettikleri bizim halk kültürünü aşağılaması, dışlama çabası içinde olmaları çok da şaşırtmıyor bizi, çünkü bugün yeniden, bir kez daha Tanzimat'ı yaşıyoruz. Anadolu ve Türkçe kültür çok kısa bir dönem için, Cumhuriyet'in eğitim devriminin canlı olduğu iki on yıllık süreç içinde üstyapıda kendini temsil olanağı buldu... Şimdi hep ya Batı'ya dönük yüzümüz, oradan geliyor esintilerimiz, ya Doğu'daki tekil inanç söylemlerine, derebeyce davranışlara kaptırmışız kendimizi...

Bahtin'in bir tezi var; diyor ki, bir alanın en iyi uzmanları o alan dışından gelir... Benim hekim oluşum, edebiyata dışarıdan bir gözlemci gibi yaklaşımım belki de daha özgür kılıyor beni...

Şimdiye kadar neden böyle bir çalışma yapılmamış? Kesin bir şey söyleyebilmek zor. Bizim aydınlarımız arasında, araştırmacı, çözümleyici düşünce ve yöntem neredeyse yoktur. Ezberci ve kopyacı bir toplumuz. Türkçe edebiyat alanındaki tüm önemli çalışmaları, çözümlene girişimlerini yapanlar da yabancı dillerle ilgili bölümlerdir ne yazık ki... Kaynağında çoksesli, çoğul bakış açılı bir kültürler toprağında yaşıyor olmakla birlikte birer aydın olarak, cemaatçilik, kopyacılık çok daha kolayımıza gidiyor. Derebeylik kesintileri etkili olmuş düşün alanımızda. Bir tezi, değişmez saydığımız bir kurama, kurala göre değerlendiriyoruz ve hep aklar karalar, iyiler, kötüler seçiyoruz. İşte tam da burada Batı düşüncesi içimizdeki insana egemen oluyor. Emperyalizm yalnızca askeri üsler, anlaşmalar, sömürü, ekonomik üstünlük filan değil, algılama sistemlerinin değişmesidir der Eagleton.

Ayrımcı, nesnel ve olgular arasında basamaklar kuran, yadsıyıcı Dualist düşünce Batı'ya aittir öncelikle... Zerdüş felsefesinden kaynak almıştır. Doğu toplumu dikotomi ile kurmuştur tarih öncesini ve tarihi; birden çıkan ikilik ile... Tasavvuf da bu düşünme biçiminin bir ürünüdür. Ne yazık ki, çoğul bakabilme yeteneğini aydın olduğumuzda yitiriveriyoruz işte.

-Yazılı edebiyat örneklerini de Tanzimat'tan bugüne karnaval kültürü açısından incelemiştir. H. Rahmi, Sabahattin Ali, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Kemal Tahir, K. Bilbaşar... İncelenen romanlara bakıldığında hepsi çok farklı biçimle işlenmiş, ortaklaştıkları tek şey toplumcu çizgide oluşları. Karnaval yaşamını görmenin temel göstergelerini siz daha geniş tutmuşsunuz diye düşünüyorum. Yanlış mı?

-Karnavalcılığın özü değişimdir. Bu biçim olayı da edebiyatımızda yanlış anlaşılıyor, yanlış değerlendirmelere yol açıyor. Bir yazar çoksesli söylemle kuruyorsa yapıtlarını, çoksesli bakış açısını edinebilmişse yaşamın içinden, ya da okuduğu diğer yapıtlardan, biçimi değişken olacaktır. Biçim değişikliği yalnız yazarlar arasında değil, yazarın kendi yapıtları arasında, hatta bir yapıtın içinde de olacaktır. Bahtin diyor ki, "siz öyle değişmeyen, tekil, bireye ait bir biçimle değerlendirmeye kalkarsanız, Dostoyevski'de biçim filan bulamazsınız. Dostoyevski biçimsiz bir yazar olur." Moretti'ye göre Ulysses'in son yedi bölümünde otuz ayrı biçim vardır. Benim incelemeye aldığım yazarlarda ortak bir payda aramaya kalmak ne kadar anlamlı olur bilemiyorum. Sözgelimi, klasik toplumculuk tanımı içerisinde Oğuz Atay'ı nereye koyacaksınız? Böyle bir ayrıma gitmedim, gitmem de. Ayrıca bu tür ayrımların çok anlamlı olduğunu da sanmıyorum. Benim çalışmamda genel bir çizgi bulmak isterseniz, yazarın çoğul gerçeklik, doğa ve toplum karşısındaki durumunu sorgulamış olduğumu, dolaylı bir şekilde bunu gerçekleştirmiş olduğumu söyleyebilirsiniz. Bu daha yakışık alır. Karnavalcı tutum, Sokrates'in yaptığı gibi, bir tür ebelik işleviyle karşı karşıyadır. Bahtin "hakikat sınamacılığı" diyor bu işleve.

Grotesk halk kültürü, karnavalcı tutum, hakikatin sınındığı bir oyundur. Karagöz'ü, ortaoyununu, Keloğlan masallarını, Nasreddin Hoca hikâyelerini göz önüne getirin. Karnavalcı tutum, değişmeyen bir gerçeklik ya da kişilerde, olgularda bir evrilme, çizgisel bir gelişme ardında değildir. Döngüsel zamana aittir o; yaşamın sonsuzluğunu vurgulayan kozmosa geri dönüştür... Onu değişmez bir gerçeklik olarak algılamaya kalkmamak gerek.

Karnaval ve Türk Romanı, yazarlarımızın ve romanlarımızın edebiyata daha çok yakışan çoğul bakış açısı, çokseslilik açısından sınanmaları çalışmasıdır diyebilirim. Sınama çalışmasıdır, öznel, birey olarak Bahtin'den esinlenmiş Alper Akçam'a aittir; bu anlamda bir spekülasyondur, uzunca tutulmuş bir deneme gibidir. Bir eleştiri çalışmasından çok bir denemeye yakın kalır.

-Oğuz Atay incelemenizi okuyunca birden Tahsin Yücel romanlarının bu bakışla yeniden, özellikle Yalan'ı okuma isteğim kabardı. Yalan'ı okumuş muydunuz? Sanki o da bir doruk her anlamda...

-Tahsin Yücel ve özellikle Yalan adıl yapıtı için söylediğiniz doğru. Karnaval ve Türk Romanı'nın sonunda ancak kısa bir yer verebildim ona. Yusuf, Yunus iki kişiliğini birden taşıyan bir kahraman, Bahtin'in gerçeğin en ince ayrıntısıyla serimlendiği yer diye tanımladığı, Rabelais romanının da önemli ögesi olmuş şölen sofraları, sofrada oturanların birer ideolog gibi düşünce yürütmelerinde bulunmaları... Yalan'da dilbilimci Tahsin Yücel'le edebiyatçı Tahsin Yücel'in diyalogunu izleriz. Bu arada kahramanları birer söylem taşıyıcısı olarak yapılanırlar. Her şeye karşın Oğuz Atay'la Tahsin Yücel, çok farklı yazarlar... Tahsin Yücel, romanlarında önceden tasarımı yaptığı bir düşünce çevresinde söylemler kurar. Oğuz Atay'da önceden kurulmamış, nereye gideceği belli olmayan bir kültürler, söylemler, türler parodisi bulursunuz. Oğuz Atay'a doruk demiş olmamın en önemli nedeni, romanda bir evrilme, belirli bir eğilimin ağırlık kazanmasına yönelik hiçbir çabanın görülmeşiştir. Oğuz Atay anlatıcısı kendisiyle de uğraşır, kendisiyle dalga geçer; karnaval gülüşü tüm halkın gülüşüdür zaten; dışarıdan ve biraz yukarıdan bakan birisinin alaysamalı gülmesi değil...

-Karnavalı ben işlemiş olsam, Dursun Akçam gibi Köy Enstitülü yazarları seçerdim; Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm'ünü mutlaka alırdım ama Orhan Pamuk ve Adalet Ağaoğlu'nu düşünmezdim. Her okur yapıtı yeniden yapılandırmakta ilkesini doğrulamaktasınız. Bu bakış topluma ait hangi göstergeleri gün yüzüne çıkaracaktır? (Gerçi sorunun yanıtını kitabın Son Bir değini adlı bölümünden okuyabiliriz.)

-Köy Enstitülü yazarlar ve özellikle de Dursun Akçam, Anadolu grotesk halk kültürü ve çokseslilik açısından çok önemli. Dursun Akçam'ın Dağların Sultanı, Generaller Birleşin, Kafdağının Ardı adlı yapıtları kendi başlarına birer karnaval dünyası

gibidir. Değerleri bilinemedi... Köy romanı denilen tür içinde, kendisini yineleyen, benzer temalar üzerinde köylüye bilinç taşımaya çabalayan yapıtlar da yok değil ama, yine de bizim halk kültürünün üstyapıda temsil olanağı bulabilmesinin yollarını onlar açtılar. Sanatta, edebiyatta bir devrimdir Köy Enstitülü yazarlar çağı. Kim ne derse desin... İmge ufuklarımızı genişlettiler. Bakın, Fakir Baykurt'a Dursun Akçam'a gelene kadar savaşımçı, kavgacı, topluma önderlik edecek, örnek olacak kadın tipi yoktur. Irazca kadın, Telli ana karakterleri bir devrimdir sanatımız ve edebiyatımız için. Divan Edebiyatı zaten kadına kapalı, sonrasındaki yapıtlarda da kadının sorunu, çilesi işlenmiş ama, anaerki gelenekli, konar göçer Anadolu boylarının asıl kadın karakteri, söylemi, Köy Enstitülü yazarlarla girmiştir imgelem alanımıza.

Yazar, sanatçı, kurucu gücünü, üretici imgelemine yaşamın içinden alacak diye bir kayıt kural yok... Yine Bahtin'i analım; Gogol Ukrayna kır yaşamından almıştır gözlem gücünü, halk kültürünün içinde yaşamıştır, Dostoyevski ise, aldığı kültürle, Menippea türüne gösterdiği özel ilgiyle donatmıştır kendisini der... Oğuz Atay'ın, Adalet Ağaoğlu'nun Anadolu kırsalı ile önemli bir ilişkileri yok. Yaşar Kemal, Dursun Akçam, Anadolu kırsalında, halkın içinde, sözlü anlatı geleneklerinin karnavalcı yapısı içinde sanatçı olmuşlar. Adalet Ağaoğlu, okuma ve seçme yoluyla, oyun yazarlığının da etkisiyle çoksesli romanda örnek gösterilecek yapıtlar vermiş. Kemal Bilbaşar, Batı'da doğup büyümüş ama, Cemo ve Memo ile bir Dersim karnavalı kurmuş. Orhan Pamuk, Dostoyevski'yi izleyerek aynı karnavalcı, çoksesli söyleme ulaşmış; Kar'da çokseslilikten çark edişini bir kez daha anımsatalım... Kemal Tahir, o güzelim Anadolu kültürler harmanı içinden, tek sesli, tekil sosyal bildirimli romanlar yazma başarısını göstermiş! Benim ele aldığım yapıtların tümü de karnavalcı tutum açısından örnek olacak yapıtlar değil biliyorsunuz. Aynı zamanda eleştirel bir yaklaşımı var çalışmamın.

-Konuşmamızı karnavalcı bakıştan biraz uzaklaştıralım. Onca inceleme yaparken aynı zamanda hem mizah öykülerini topladığınız çok güzel sahne oyunları olabilecek Şalter Kemal'i ve bir çocuk kitabınızı okurlarıyla buluşturdunuz. Okuma dünyanız gibi yazarlık dünyanız da bir şölen sunmakta. Elinizde neler var; neler yazıyorsunuz? Nedense içimde bir oyun yazmaktasınız gibi bir duygu var...

-Elimde gerçekten de bir oyun var. Geçen Yıl, Dursun Akçam Kültür Sanat Günleri için bir oyun yazmıştım, hayatlarında hiç tiyatro görmemiş Ardahan-Çıldır'ın Prut köylüleri, Terekemeler de sahnede oynamışlardı... İşte karnavalcılık bu... O oyunu izleyenler halk kültürünün gücüne yakından tanık oldular sanırım. Oyunda bir kentli bakış açısıyla, hiç kimsenin kabul etmeyeceği bir tür başrol vardı. Herkese rezil olan, oyunda gözden düşürülmeye, gülmece konusu edilmeye çalışılan bir karakter kurulacak... Korktum; kimse kabul etmez bu rolü diye. Karnavalcı Anadolu insanı, kendisiyle dalga geçme erdemliliğini içselleştirmiştir. Hiç itiraz etmedi rol için seçilen arkadaşı; seve seve ve çok da güzel oynadı.

Bu yıl da “Halkımız Ormanda” adlı bir oyun yazdım. Hoçuvan Hasköy’den ilköğretim öğrencileri, Haziran ayında yapılacak 3. Dursun Akçam Kültür Sanat Günleri’nde oynayacak; Milli Eğitim Müdürlüğü’nden izin alınabilirse doğal olarak...

Elimde bir de roman var; Geçmiş Bir Zamandı... Sonbahara yayın düşünüyorum. Ülkemizin önemli zaman dilimlerine tanık tutulabilecek, yaşamöyküsel, ailemizin ve yöremizin tarihine de dayanan bir roman... Ayrıca bir öykü dosyası var elimde, yayına hazır...

Teşekkür ederim...